

WYKŁADY NAUKOWE KURS SAMOKSZTAŁCENIA.

Serya I.—Nr. 39.

(7)

FILOZOFIA.

Ta teoretyczna i praktyczna wartość filozofii, również jak i w każdej innej umiejętności nie zostają bez związku i wzajemnego oddziaływania; a związek ten doskonale przedstawia Comte:

„Nie powinniśmy wpadać w błąd zwykły naszego czasu i uważać nauki jedynie za podstawę sztuki t. j. wiedzy (stosowanej). Jakkolwiek wielkie są usługi, które okazuje nauka przemysłowi, jakkolwiek prawdziwym jest orzeczenie, że wiedza to potęga, nie powinniśmy nigdy zapominać o wyższym i bardziej bezpośrednim jej przeznaczeniu—zadowolenia pragnień naszego umysłu poznania praw rządzących zjawiskami. Aby ocenić jak głęboką i nagłą potrzebę stanowi to pragnienie, dość jest zastanowić się nad psychologicznymi następstwami *ostupienia* (*consternation*), dość jest przypomnieć, że najokropniejsze wrażenie, jakie odczuć możemy, jest to, którego doświadczamy, gdy jakieś zjawisko wydaje się nam jako gwałcące najpospolitsze prawa natury. Ta potrzeba ułożenia faktów w porządku zrozumiałym (co stanowi właściwy cel wszelkiej teorii naukowej) jest tak właściwą umysłowi naszemu, że nie mogąc jej uczynić zadość przy pomocy pomysłów pozytywnych, wracamy niechybnie do tłumaczeń teologicznych i metafizycznych, których źródłem jest owa dążność naszej natury²⁾. Ta właśnie dążność chroni umysły uczonych od krótkowzroczności i jednostronności, które z łatwością by wytworzyły praktyczne nawyknięcia naszego wieku. Dzięki niej możemy zachować prawdziwy i szlachetny pogląd na ważność i przeznaczenie nauk, bez niej umysł ludzki, jak już zauważył Condorcet, byłby zakrzepł w nieczynności nawet na polu zastosowań praktycznych, dla których zostały by poświęcone cele wyższe, jeśli bowiem wiedza stosowana jest wynikiem czystej, sztuki muszą upaść równo z upadkiem umiejętności. Wiele ważnych gałęzi sztuk powstało z badań prowadzonych w ciągu szeregu wieków w celach czysto naukowych. Tak geometrowie greccy znajdowali rozkosz w pięknych badaniach nad cięciami stożkowymi, z tych badań wynikło po upływie długiego szeregu pokoleń odnowienie astronomii, dzięki zaś tej ostatniej sztuka marynarska dosięgła takiej doskonałości, której by nigdy nie miała bez czysto naukowych badań Archimedes a Apolloniusz. Używając wyrazów Con-

1) Przypominamy, że znaczenie tych wyrazów odmienne tu jest od zwykłego: *teologiczny*—*metafizyczny*, *pozytywny* są to według Comtea trzy stopnie rozwoju myśli ludzkiej, w pierwszym po, służy się dla wytłumaczenia zjawisk wyobrażeniami mytologicznymi (por. co mówione było o mycie § 22), w drugim abstrakcyjami słownymi, która przerabia na istności odrębne, w trzecim dopiero—wyobrażeniami naukowymi.

derceta ¹⁾ rzec możemy „iż żeglarz, zabezpieczający się od rozbicia przez dokładną obserwację długości, zawdzięcza życie teoryom, które powstawały dwa tysiące lat temu w umysłach geniuszów, poszukujących wyłącznie praw geometrycznych ²⁾.“

Najważniejszym wszakże argumentem na korzyść filozofii jest ten, który wyciągamy z pojęcia godności ludzkiej. Cechą, przez którą człowiek wznosi się wysoko po nad inne istoty żywe jest *rozum*, najwyższą czynnością rozumu jest *pojmwowanie*. Wyrzec się dążenia do pojmwowania wszechświata—znaczyłoby dobrowolnie zrzec się owego piętna boskości, które rozum kładzie na czole ludzkim, zaprzec się swego królewskiego stanowiska wobec przyrody, zrezygnować z najwyższego, najpiękniejszego zadania, które otwiera dla myśli filozofia—ujęcia całości wszechbytu w jedną harmonijną i zrozumiałą całość, zadania stanowiącego szczyt dążności intelektualnych człowieka, znaczyłoby złożyć broń wobec konieczności zewnętrznej. Zrzeczenie się takie byłoby słabością niegodną człowieka, jako istoty wolnej i moralnej, i niepotrzebną, gdyż żadna siła, żadna konieczność przyrodnicza nie może zmusić myśli do tego, również jak żaden przymus zewnętrzny nie może znieść naszej wolności moralnej. Możemy uleść w walce z nim, możemy być pokonani siłą okoliczności zewnętrznych, ale tylko własne upodlenie ducha nagina wolnych szyję do łańcucha. Hasłem oświaty, pod którym rozwija się cała cywilizacja nowożytna jest *Sapereaudel!* Odmów się myśleć o własnych siłach i polegać na własnym sądzie ³⁾. Hasło to przypuszcza bezgraniczną wiarę w potęgę naszych władz umysłowych, wyrzec się tej wiary znaczy wyrzec się wszystkich tych celów, które nam wytknęła oświata, wyrzec się jej hasel i jej ideałów.

Wytrwanie więc przy sztandarze filozoficznym jest postulatem, wynikającym z godności człowieka tak jak ją pojmuje oświata.

Dwa słońca ścierając się z sobą mogą zmiażdżyć na nic wątłą trzcinkę, którą jest człowiek, ale człowiek miałby nad słońcami tę wyższość, iż rozumiałby, że jest zmiażdżony, słońca zaś nie wiedziałyby co czynią“ powiada Pascal, i tej wyższości nikt nie odbierze człowiekowi.

Wymaganie filozofii, t. j. opartego na wiedzy i zrozumiałego poglądu na świat, jest dalszą konsekwencją tej myśli, którą tu wynurza Pascal, jest ono nie tylko prawem ale i obowiązkiem, zarówno jednostki w jej rozwoju intelektualnym jak i ludzkości w jej postępie dziejowym. Dążeniu pierwszej czyni zadość pogląd na świat osobisty, zdobyty przez pracę nad sobą, którą nazywamy wykształceniem samego siebie. Owocem drugiej jest filozofia jako nauka, a dzieje wysiłków w tym kierunku, sławne dzieje walki umysłu badawczego z nieprzezwyciężonymi trudnościami olbrzymiego zadania wszechbytu stanowią Historię filozofii.

Teraz jasnym jest, dlaczego prawda może być tylko ideałem. Bo prawda jest ostateczny celem filozofii, gdyby została raz osiągnięta ustał by ruch myśli naprzód, uszłoby w żywe źródło dążeń i walk w tym kierunku i martwota by zapanowała na płodnym dziś polu myśli. Ale niedościgłość ideału nie powinna nas zrażać w dążeniu ku niemu, ani odejmować wiary w nieskończone ku niemu zbliżenie, ani usuwać obowiązku walki o niego.

¹⁾ W *Esquisse d'un tableau historique du progres de l'esprit humain*.

²⁾ Harriet Martineau. *The positive philosophy of Auguste Comte* 2 ed., London 2875, T. I, str. 27, por. także Comte *Cours de philosophie positive* wyd. 2877 r., str. 52.

³⁾ Por. Lanta. Was heist Aufklärung?

Lektura do tego rozdziału:

Ogólna: *Struve. Rozbiór zasadniczych pojęć filozofii.*

Szczegółowa: *Filozofia i wiedza;*

H. Struve. Rozbiór zasadniczych pojęć filozofii: § 10 *Filozofia i nauka* 1) rozbiór poglądów Comte'a, 2) naukowość filozofii, 3) znaczenie filozofii dla nauk specjalnych.

Lewes. Historia filozofii w przekładzie Dygasińskiego T. I: *Wstęp* (w duchu pozytywizmu).

Lange. Historia filozofii materialistycznej T. II Dział II Rozdział I. *Materializm i badanie ścisłe.*

Naville. La définition de la philosophie (Zestawienie z wiedzą).

Wł. M. Kozłowski. Metafizyka wiedzy przyrodniczej (Ateneum 1891, III) i *Pojmowanie przyrody ze stanowiska historii i teorii poznania* (tamże 1892, II).

Milhaud. Les origines de la science grecque.

Wstęp—znaczenie hipotez naukowych:

Wundt. Filozofia i wiedza (brozura).

Filozofia i sztuka:

Struve l. c. § 9. *Filozofia i twórczość* (krytyka poglądów Langego na twórczość metafizyczną, ideały i prawda, wyobrażenia i nauka). Także § 8, *Ideał, twórczość, sztuka.*

Lange l. c. T. II. Rozdział ostatni. Stanowisko ideału.

Szyller. Artysci (wiersz).

— *Listy o wychowaniu estetycznym.*

Filozofia i religia:

M. Müller. Religia jako umiejętność.

Tylor. Cywilizacja pierwotna (Rozdział o mytach i o animizmie).

Lang. Le mythe.

Lange l. c. T. II. Dział IV. Rozdziały 2 i 3: *Chrześcijaństwo i oświata, Stosunek materializmu teoretycznego do etycznego i do religii.*

Struve l. c. § 8, *Główne typy ideałów.*

Fouillé. Sztuka, religia i moralność według Guyau.

Filozofia i życie. Godność filozofii.

Struve l. c. *Filozofia i życie.*

Lange l. c. T. II, Dział III. Rozd. I. *Ekonomia społeczna i dogmatyka egoizmu.*

Libelt. O filozofii słowiańskiej.

Trentowski. O stosunku filozofii do cybernetyki.

Wł. M. Kozłowski. Przeznaczenie filozofii i powołanie filozofów. Ateneum 1895, III.

— *Oświata i wiedza przyrodnicza.* Ateneum 1893.

Przedmiot i określenie, podział filozofii:

Prócz wymienionych już dzieł (zwłaszcza Struvego, Navillea, Lewesa).

Pawlicki. Kilka uwag o podstawie i granicach filozofii, 1878.

Lutostawski. Metafizyka współczesna Bibl. Warsz. 1889.

— *O historii filozofii.* (Ateneum 18).

— *O obecnym stanie filozofii* (Bibl. Warsz. 1858, III).

Kozłowski Wł. M. Pogląd na świat jako przedmiot badania umiętnego (Ateneum 1891, IV).

— *Pogląd na świat jako przedmiot historii.* Bibl. Warsz. 1894, T. II.

Krupiński. Przyszłość filozofii 1864 (stanowisko hegelianizmu).

Skórski. Filozofia jako nauka akademicka 1893. (Dobra jako propedeutyka).

Temata do opracowań piśmiennych stanowić będą podane w tym przeglądzie literatury nagłówki, po przeczytaniu (nie koniecznie wszystkich – lecz paru dzieł przytoczonych pomiędzy, któremi zebrane są rozmyślnie takie, które przedstawiają sprzeczne z sobą kierunki filozofii naukowej) niech czytelnik stara się wytworzyć własny pogląd na potrącone w nich temata, jako to: *zadanie filozofii, jej przyszłość, jej stosunek do wiedzy, poezji, życia i religii*, i pogląd ten niech wyłoży na piśmie, popierając go bądź własnymi dowodami, bądź tymi, które mu się wydadzą w przeczytanych dziełach najbardziej przekonującymi, roztrząsając krytycznie przeciwne zdania co do szczegółów i wybierając z nich to, które najbardziej trafia do jego przekonania lub też przeciwstawiać im własne itd.

WŁ. M. KOZŁOWSKI.

